

Višejezičnost: između teorije i empirije

Izvor financiranja: Sveučilište u Zadru

Šifra projekta: IP.01.2023.14

Trajanje projekta: 1. listopada 2023. do 30. rujna 2025.

Voditelj projekta:

izv. prof. dr. sc. Marco Angster, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Istraživačka grupa:

prof. dr. sc. **Marijana Kresić Vukosav**, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

prof. dr. sc. **Livio Gaeta**, Sveučilište u Torinu, Italija

izv. prof. dr. sc. **Gordana Hržica**, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

doc. dr. sc. **Mija Batinić Angster**, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Metka Bezljaj, mag., Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Jakov Proroković, mag., Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Betina Buhić, studentica, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Stoša Grgurev, studentica, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Martina Brkić, studentica, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Luka Voloder, student, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Teorijsko polazište i znanstveni doprinos:

Uslijed novijih društvenih i migracijskih trendova dvojezičnost i višejezičnost postale su uobičajenom pojavom današnjice (usp. Hržica i dr. 2015: 35). Štoviše, može se reći da je višejezičnost u suvremenom društvu „norma prije negoli iznimka“ (Gosselin 2021: 1). S jedne strane broj djece izložen većem broju jezika od rođenja raste iz dana u dan (usp. npr. Nicoladis i Montanari 2016, Batinić Angster i Angster 2022), dok s druge zajednice u kojima je višejezičnost svakodnevnica, kao npr. valserško-njemačke manjine u sjeverno-zapadnoj Italiji, postaju ugroženima jer je jedan od govorenih jezika manjinski te broj njegovih govornika opada iz dana u dan (v. npr. Angster 2014, Angster i Gaeta 2021 o situaciji valserškog varijeteta Gressoneya). Dokumentiranje i opis jezika i jednih i drugih govornika stoga je prijeko potrebna, kao i analiza pojedinih pojava koje su svojstvene jezičnoj sposobnosti višejezičnih govornika. Pojava koja se očituje kao rezultat jezičnoga kontakta – kako onoga na razini jezične zajednice, tako i onoga u umu dvo-/višejezičnoga govornika – jest prebacivanje kodova ili preključivanje (engl. code-switching), odnosno miješanje jezika (engl. code-mixing) (Angster i Batinić Angster 2022). Prebacivanje kodova smatra se „zaštitnim znakom dvojezičnog procesiranja“ (Van Hell i dr. 2019) i govornim stilom uobičajenim za

fluentne dvojezične govornike (MacSwan 2005). Uvidom u jezikoslovnu literaturu primjećuje se da se nerijetko raspravlja o mogućnosti razgraničenja dviju pojava: prebacivanja kodova i posuđivanja. Grimstad (2009), polazeći od Matras (2009) i Muysken (2000), ističe dva pogleda na taj problem. Prema jednome, posuđivanje se smatra dijakronijskim procesom pri kojemu jezik primatelj bogati svoj jezični sustav primajući jezične jedinice ili strukturna obilježja iz drugoga jezika, jezika davatelja, dok prebacivanje kodova podrazumijeva spontano miješanje jezika u komunikaciji među dvojezičnim govornicima te se za posuđene elemente smatra da su prvotno bili jedinice zahvaćene miješanjem. Prema drugome, pak, pogledu prebacivanje je kodova umetanje stranih riječi i konstituenta u rečenicu, dok se o posuđivanju govori u slučaju ulaska stranih elemenata u rječnik. Međutim, posuđivanje se ne može svesti samo na primanje rječničkih jedinica iz jednoga u drugi jezik. Kao što Matras i Sakel (2007), Sakel (2007) te Gardani (2020) navode, posuđivanje obuhvaća kako slučajeve posuđivanja materijala (engl. matter-borrowing), tako i one posuđivanja obrasca (engl. pattern-borrowing). U osnovi koncepta posuđivanja stoji ideja da višejezični govornik posjeduje razdvojene umne rječnike za svaki pojedini jezik (Alexiadou i Lohndal 2018: 3-4).

Postavlja se nekoliko pitanja: 1. Ako uopće postoje različiti popisi za pojedine jezike čije znanje posjeduje govornik, jesu li prebacivanje kodova i posuđivanje tek „konstrukti koje su jezikoslovci razvili da bi analizirali podatke“ (Gardner-Chloros 2009: 10-11) ili oni imaju psiholingvističku realnost? 2. Jesu li ih govornici u stanju razlikovati i jesu li svjesni postojanja različitih rječnika i jezičnospecifičnih obrazaca? 3. Postoji li mogućnost da dvojezični govornici imaju samo jednu, tj. jedinstvenu, integriranu sposobnost? 4. S obzirom na navedena pitanja postoji li razlika između dvojezične djece, odnosno djece koja istodobno od rođenja usvajaju više od jednoga jezika, i odraslih govornika koji uz manjinski jezik govore i druge jezike (najmanje još jedan)?

U načelu se u kontekstu istraživanja prebacivanja kodova mogu izdvojiti tri teorijska pristupa koja se razlikuju s obzirom na poimanje dvojezične sposobnosti (Batinić Angster i Angster 2022). Dok je jedan, možda najrašireniji, poima kao supostojanje dvaju odvojenih i međusobno neovisnih sustava (npr. Myers-Scotton 1997, 2002, 2006), jedan je shvaća kao jedinstveni sustav odvojen na fonološkoj razini (MacSwan 1999), a treći kao integrirani sustav (López 2020). Kao što brojna istraživanja posvjedočene jezične proizvodnje višejezičnih govornika pokazuju (npr. slučaj dječje dvojezičnosti, Cantone 2007, Müller i Cantone 2009), strukturalna ograničenja predložena u teorijskoj literaturi (npr. Poplack 1980, Sankoff i Poplack 1981, Joshi 1985, Myers-Scotton 2002, Jake i dr. 2002, Angster i Batinić Angster 2022, Batinić Angster i Angster 2022) koja predviđaju gramatičku ovjerenost iskaza u kojima se miješaju jezici krše se, i to bez obzira na jezičnu kombinaciju. S obzirom na rastuću višejezičnost u društvu s jedne strane i postojeću ali istodobno ugroženu višejezičnost s druge, potrebno je prikupiti jezičnu proizvodnju takvih govornika te suočiti teoriju s tako prikupljenim jezičnim podacima. Očekuje se da će izvorni empirijski podatci

dati novi uvid u pojavu koja je dugo predmet rasprave među jezikoslovcima koja može imati ključne implikacije za teorije o višejezičnoj sposobnosti. Osim toga, jedan od teorijskih doprinosa projekta sadržan je i u tome što će se razraditi kritički prikaz teorija višejezičnosti kao i prikaz modela višejezične kompetencije, uključujući osvrt na različite tipove i faze višejezičnosti. Na temelju prethodnih koraka rasvijetlit će se teorijska raščlamba prirode prebacivanja kodova i miješanja jezika u različitim tipovima višejezičnosti i njihova statusa u modelima višejezične kompetencije.

Osim ciljanih teorijskih spoznaja predloženoga projekta, treba istaknuti primijenjenolingvističku vrijednost istraživanja. S jedne strane velik je primijenjenolingvistički doprinos prikupljanja i obrade jezične proizvodnje dvojezične djece s obzirom na to da ne postoje korpusi dječjega jezika koji bi posvjedočili rani dvojezični razvoj pri čemu je hrvatski jedan od usvajanih jezika. Praktična primjena takvoga resursa može se očitovati ponajprije u logopedskoj obradi i praksi. Naime, kako ističu Hržica i dr. (2015: 36), ne postoje razvojne ljestvice za dvojezičnu djecu koja istodobno usvajaju dva jezika, tako da takva djeca u Hrvatskoj nemaju na raspolaganju logopedsku procjenu kojom bi se otkrilo postoji li u ranome dvojezičnom razvoju kakvo odstupanje. Istraživanje i opis ranoga dvojezičnog razvoja djece urednoga statusa (v. npr. Yip i Matthews 2007) preduvjet je za otkrivanje vrste i naravi odstupanja u dvojezičnome (u ovom slučaju, hrvatsko-talijanskom) razvoju (usp. Kuvač i Palmović 2007: 8 za jednojezičnu djecu), a takva istraživanja nije moguće provoditi bez jezičnih podataka koje je cilj prikupiti i za koje će se izraditi prijepisi koji će sačinjavati korpus MaLi (korpus temeljen na zvučnim zapisima i dnevničkim zapisima) (v. Bahrens 2008 o korpusima u istraživanju usvajanja jezika). S druge strane u kontekstu valserških manjinskih jezika dokumentiranje spontanog govora vrlo je važno zato što broj aktivnih govornika opada. Osim toga posljednjih se godina provelo nekoliko projekata (npr. DiWaC – A digital archive to safeguard the Walser cultural and linguistic heritage, ArchiWals – A digital archive to preserve heritage of the Walser communities in Italy, CLiMALp – Corpus linguistics meets Alpine cultural heritage) s ciljem izrade korpusa pisanih tekstova na takvim jezicima, no do sada je malo dostupnih podataka o ovim varijetetima proizašlih iz usmene interakcije ili intervjua. Postoje tek kratki isjecci etnografskoga sadržaja koji su uključeni u Mali jezični atlas južnih valserških varijeteta – PALWaM prema tal. Piccolo Atlante Linguistico dei Walser Meridionali (Antonietti, Valenti i Angster 2015). Navedeni nedostatci predstavljaju prazninu koja se namjerava popuniti ostvarivanjem ciljeva projekta ViTE – Višejezičnost: teorija i empirija. Ovaj se projektni prijedlog uklapa u čak šest istraživačkih tema navedenih u Strategiji znanstvenih istraživanja u DUH području za razdoblje od 2020. do 2024., tako da se i ciljevi ovoga projekta uklapaju u strategiju razvoja Sveučilišta u Zadru. Usavršavanje mladih znanstvenika Sveučilišta u Zadru u području usvajanja prvoga jezika može se pokazati značajnim bude li strategija za nadolazeće razdoblje podrazumijevala i razvoj u smjeru istraživanja dječjega jezika, a razvojna strategija mogućnost proširenja ponude kolegija ili studijskih programa iz toga područja.